

Σημειώσεις για τη Β Τάξη (Δ.Ε. [1.3 Ο Θεός δημιουργός του κόσμου](#))

9. Αρχή και πορεία του κόσμου

Η χριστιανική διδασκαλία για τη δημιουργία του κόσμου πηγάζει από την Αγ. Γραφή και συμπυκνώνεται στο πρώτο άρθρο του Συμβόλου της Πίστεως. Αναλυτική, αλλά όχι επιστημονική, χωρίς να είναι αντιεπιστημονική, παρουσίαση του θέματος γίνεται στο πρώτο κεφάλαιο της Γένεσης (1, 1-31).

Ανάλυση του Κειμένου

Ο πρώτος στίχος **«Στην αρχή ο Θεός δημιούργησε τον ουρανό και τη γη»** είναι περιεκτικός και τονίζεται σ' αυτόν η «εν χρόνω» δημιουργία του σύμπαντος από το Θεό. Το «στην αρχή» σημαίνει ότι προηγουμένως δεν υπήρχε χρόνος. Ο χρόνος αρχίζει με τη δημιουργία του κόσμου, που θα έχει και τέλος. Η δημιουργία του κόσμου από το Θεό έγινε «εκ του μηδενός», χωρίς να προϋπάρχει ύλη, γιατί πριν από αυτή δεν υπήρχε τίποτε παρά μόνο ο Θεός. Πώς ο Θεός δημιούργησε τον κόσμο; Η απάντηση δίνεται με το ρήμα «είπεν», που έχει την έννοια του «αποφάσισε» με ελεύθερη βούληση.

Αιτία της δημιουργίας του κόσμου είναι η ελευθερία και η αγάπη του Θεού, με σκοπό τη συμμετοχή των δημιουργημάτων, και ιδιαίτερα του ανθρώπου, στη μακαριότητα του Δημιουργού.

Η δημιουργία του κόσμου, κατά τη διήγηση της Αγίας Γραφής, έγινε διαδοχικά σε έξι ημέρες, οι οποίες είναι φάσεις που αντιστοιχούν σε μεγάλα χρονικά διαστήματα. Ήδη ο Μ. Βασίλειος στην Εξαήμερο τονίζει ότι «είτε ημέρα πούμε είτε αιώνα είναι το ίδιο», γιατί δεν πρόκειται κατά κυριολεξία για ημέρες της εβδομάδας, αλλά για τεράστια χρονικά διαστήματα. Αφού μία ημέρα παρά Κυρίου ως χίλια έτη, και χίλια έτη ως ημέρα μία» (Β' Πέτρ.3,8). Η δημιουργία έχει δυναμικό χαρακτήρα και ακολούθησε μια εξέλιξη από τα ατελέστερα και απλούστερα προς τα τελειότερα και συνθετότερα.

Είναι καταπληκτικό ότι η ζωή εμφανίζεται πρώτα στις θάλασσες και από εκεί βγαίνουν τα ερπετά στην ξηρά και τα πτηνά στον αέρα. Έπειτα δημιουργούνται τα θηλαστικά και τέλος ο άνθρωπος. Την αλήθεια αυτή επικυρώνει μετά από αιώνες η σημερινή εξέλιξη της επιστήμης της βιολογίας. Στη δημιουργία διαπιστώνεται η κατευθυνόμενη από το Θεό εξέλιξη, η οποία εντάσσεται στα πλαίσια της πανσοφίας και της αγάπης Του γι' αυτήν. Με τη φράση **«Και είδε ο Θεός ότι ήταν καλό»** επισημαίνονται η αξία και η ποιότητα του έργου Του. Μέσα στη δημιουργία διαπιστώνεται η τάξη, η αρμονία και η σκοπιμότητα. Όλα έχουν δημιουργηθεί «καλά λίαν» με κάποιο σχέδιο και κάποια σκοπιμότητα. Πρόκειται για την οικολογική ισορροπία, όπου όλα τα όντα έχουν τον προορισμό τους και τη θέση τους στη δημιουργία. Αν διαταραχθεί αυτή η ισορροπία αυτό θα έχει ολέθριες επιπτώσεις για τη ζωή στον πλανήτη μας.

Η πρόνοια του Θεού για τον κόσμο

Κατά τη χριστιανική διδασκαλία ο Θεός ενδιαφέρεται για τα δημιουργήματά Του. Το ενδιαφέρον αυτό, που είναι έκφραση και απόδειξη της αγάπης Του γι' αυτά, εκδηλώνεται ως συντήρηση του κόσμου, η πορεία του οποίου κατευθύνεται από τους φυσικούς νόμους και ως κυβέρνηση του προς επιτυχία του γενικού σκοπού του. Αυτό ονομάζεται **Θεία Πρόνοια**. Η έκτακτη επέμβαση του Θεού στον κόσμο που γίνεται για χάρη του ανθρώπου ονομάζεται **θαύμα**. Στην περίπτωση αυτή αναστέλλεται προσωρινά η λειτουργία των φυσικών νόμων εξαιτίας της επέμβασης του παντοδύναμου θελήματος του Θεού.

10. Ο άνθρωπος στο αρχικό του μεγαλείο

Με τον ίδιο τρόπο που η Γένεση διηγείται τη δημιουργία του κόσμου και το θεολογικό νόημά της διηγείται και τη δημιουργία του ανθρώπου. Ο Χριστιανισμός υιοθετεί τις αλήθειες της Γένεσης, οι οποίες όμως επειδή διατυπώθηκαν με τρόπο σκέψης πολύ διαφορετικό από το σημερινό, χρειάζονται ερμηνεία με βάση τα σημερινά δεδομένα. Ας εξετάσουμε με ποιες προϋποθέσεις ερμηνεύεται το κείμενο και τι σημαίνει για μας σήμερα.

Εισαγωγικές διευκρινίσεις

Το κείμενο της Γένεσης γράφτηκε κατά την παράδοση από το Μωυσή, χρονολογείται από το 13ο αιώνα π.Χ. και διηγείται με αλληγορικό τρόπο βαθιές αλήθειες για τη δημιουργία του κόσμου και του ανθρώπου και τη σχέση τους με το Θεό. Σκοπό έχει να εξηγήσει για ποιο λόγο ο Θεός επενέβη στην ανθρώπινη ιστορία και στη ζωή του λαού Του. Δεν είναι επιστημονική πραγματεία, απλά ο συγγραφέας χρησιμοποίησε ως μέσον γνώσεις της εποχής εκείνης, για να διατυπώσει τις αλήθειες αυτές.

Τα γεγονότα της Γένεσης δεν είναι ούτε ιστορικά, αλλά ούτε και μύθοι. Εκφράζουν υπαρξιακές αλήθειες για όλο το ανθρώπινο γένος και τον κόσμο από την αρχή της ιστορίας του (σε όποια εποχή και να την τοποθετήσουμε), επομένως αυτά ισχύουν για την ανθρώπινη ύπαρξη όλων των εποχών. Η επιστήμη ερευνά τα επιμέρους γεγονότα και προσπαθεί να βρει τον τρόπο που εξελίχθηκε η δημιουργία από τα κατώτερα προς τα ανώτερα και τον άνθρωπο, χωρίς να μπορεί να δώσει απάντηση για το δημιουργό του. Συνεπώς δεν έχει νόημα να αντιπαραβάλλουμε τα πορίσματά της με τις θεολογικές και υπαρξιακές αλήθειες του κειμένου, που δίνουν έμφαση όχι στο πώς αλλά στο γιατί και από ποιον δημιουργήθηκε ο άνθρωπος.

Ερμηνεία του κειμένου της Γένεσης: η δημιουργία του ανθρώπου

Για τη δημιουργία του κόσμου και του ανθρώπου υπάρχουν δυο διηγήσεις που αλληλοσυμπληρώνονται. Η μία (Γεν. 1,26-30) δείχνει τον άνθρωπο να δημιουργείται την έκτη ημέρα από το Θεό, ο οποίος διαλέγεται σε πληθυντικό αριθμό: **«Ας φτιάξουμε τον άνθρωπο σύμφωνα με την εικόνα τη δική μας και την ομοίωση»** Κατά την ερμηνεία που έδωσε η Εκκλησία το «κατ' εικόνα» αναφέρεται στα πνευματικά εκείνα στοιχεία που καθορίζουν και την έννοια του προσώπου: είναι το λογικό και η ελεύθερη βούληση (το αυτεξούσιο). Το «καθ' ομοίωσιν» αναφέρεται στο βασικό στόχο που είναι η **ομοίωση και ένωση με το Θεό, η θέωση**. Στη χρήση του πληθυντικού αριθμού η θεολογία της Εκκλησίας διέγινε έναν πρώτο υπαινιγμό για την τριαδικότητα του Θεού, που θα φανερωθεί αργότερα από τον Ιησού Χριστό. Στην άλλη αναλυτικότερη διήγηση **« Τότε ο Κύριος ο Θεός έπλασε τον άνθρωπο από το χώμα της γης και φύσηξε μέσα στα ρουθούνια του πνοή ζωής. Έτσι έγινε ο άνθρωπος ζωντανό ον»**, βγαίνουν περισσότερα συμπεράσματα:

1. Ο Θεός σε μια πασίγνωστη αλληγορία πλάθει τον άνθρωπο από χώμα, φυσάει στο πρόσωπο του και έτσι ο άνθρωπος γίνεται ζωντανό όν. Στο πρωτότυπο κείμενο αναφέρονται οι λέξεις «ψυχή ζώσα». Η λέξη «ψυχή» αντιστοιχεί γενικά στην έννοια «ζωή». Ο συμβολισμός είναι ολοφάνερος από την παραδοχή ότι ο Θεός είναι ασώματος. Συνεπώς το «χώμα» σημαίνει συμβολικά ότι ο άνθρωπος είναι υλικός, η υπόστασή του η υλική έχει προέλευση τη γη, ενώ η λέξη «ψυχή» χαρακτηρίζει γενικά τη ζωή. Η ιδιαιτερότητα λοιπόν του ανθρώπου σε σχέση με τα άλλα ζωντανά όντα βρίσκεται στο «ένεφύσησεν» δηλ. την ιδιαίτερη σχέση με το Θεό, που συγκροτεί την ανθρώπινη ύπαρξη. Η μετάδοση ενός πνευματικού στοιχείου δεν μπορούσε να γίνει κατανοητή διαφορετικά από τους ανθρώπους της εποχής που γράφτηκε η Γένεση, ενώ το «ένεφύσησεν εις τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοήν ζωής» είναι και σαφές. Δηλώνει τη μετάδοση του πνευματικού στοιχείου της πνοής, και την πνευματική συγγένεια του ανθρώπου με το Θεό.

2. Στους στ. 8-14 ο Θεός τοποθετεί τον άνθρωπο σε έναν κήπο (τον παράδεισο), που τον διασχίζουν τέσσερις ποταμοί. Οι ποταμοί αυτοί από γεωγραφική άποψη δεν έχουν καμιά σχέση μεταξύ τους. Πρόκειται επομένως για κήπο που δεν εντοπίζεται σε κάποιο περιορισμένο τόπο, αλλά είναι όλη η γη που γίνεται κήπος με την αγάπη του Θεού.

3. Στο στ. 15. ο άνθρωπος καλείται να εργαστεί και να φυλάξει τη γη που ζει και να διατηρήσει τη σχέση του με το Θεό. Έτσι εγκαινιάζεται η προστασία και η αγάπη που πρέπει να δείξει ο άνθρωπος στο περιβάλλον και ευλογείται η ανθρώπινη εργασία.

4. Στους στ. 16 και 17 ο Θεός δίνει εντολή στον άνθρωπο «να μη φάει από τον καρπό «της γνώσης του καλού και του κακού» και τον προειδοποιεί ότι σε αντίθετη περίπτωση θα πεθάνει. Πρόκειται για μια δοκιμασία, με την οποία ο άνθρωπος θα δείξει αν επιδιώκει τη θέωση μέσα από τη χάρη του Θεού ή την εγωιστική αυτοθέωση. Ο θάνατος, φυσικός και πνευματικός, είναι η συνέπεια του χωρισμού του ανθρώπου από την πηγή της ζωής, το Θεό.

5. Στο στ. 18 ο Θεός διαπιστώνει ότι ο άνθρωπος χρειάζεται βοηθό και έτσι δημιουργεί τα ζώα (στ. 19-20) και τα οδηγεί σ' αυτόν, για να τους δώσει όνομα. Η ονοματοδοσία των ζώων δείχνει την ανωτερότητα του ανθρώπου και την ευθύνη που έχει να προστατεύει τα ζώα. Πράγματι, ήταν έθιμο την εποχή εκείνη όποιος έδινε όνομα σε κάποιον να δείχνει την εξουσία του και ταυτόχρονα την προστασία του απέναντι του. Ο άνθρωπος είναι ο κυρίαρχος του κόσμου, όχι για να τον καταδυναστεύει, αλλά για να τον προστατεύει και να τον χρησιμοποιεί στοργικά και υπεύθυνα.

6. Η διήγηση της δημιουργίας της γυναίκας (**στ. 21- 24**) σημαίνει πολλά. Ο Θεός δημιουργεί τη γυναίκα ως βοηθό. Ο ρόλος της ως βοηθού διευκρινίζεται από τη βαθύτερη έννοια της βοήθειας. Αν επρόκειτο για υλική βοήθεια, αυτή θα μπορούσαν να την προσφέρουν και τα ζώα. Συνεπώς, η βοήθεια αναφέρεται στον ουσιαστικότερο στόχο του ανθρώπου, που είναι η «ομοίωσις» (θέωση). Πρόκειται για βοήθεια στη ζωή και την ένωσή του με το Θεό (μετοχή στις άκτιστες ενέργειες). Και οι δύο άνθρωποι θα αλληλοβοηθούνται για να επιτύχουν το «καθ' ομοίωσιν».

7. Η γυναίκα δημιουργείται από το ίδιο υλικό με τον άνδρα, από την πλευρά του. Αυτό για την ανδροκρατούμενη κοινωνία της εποχής εκείνης, αλλά και μέχρι σήμερα, έχει μεγάλη σημασία: η γυναίκα εμφανίζεται ισότιμη με τον άνδρα. Η δημιουργία της δείχνει ότι χαρακτηριστικό της ανθρώπινης ύπαρξης είναι το ότι τα δύο φύλα αλληλοσυμπληρώνονται, διαφορετικά ο άνθρωπος είναι ελλιπής. Ο Τριαδικός Θεός ως αγάπη και κοινωνία προσώπων δημιουργεί και μια κοινωνία ανθρώπινων προσώπων. Τέλος, από αυτήν την κοινωνία θα προέλθουν όλοι οι άνθρωποι. Συνεπώς η διήγηση διδάσκει και την ουσιαστική ενότητα όλων των ανθρώπινων φυλών, που πρέπει με τη σειρά τους να χαρακτηρίζονται από ισοτιμία και συνεργασία.

8. Στο στ. 24 ο Αδάμ χαρακτηρίζει τη γυναίκα σάρκα από τη σάρκα του, εξαιτίας της οποίας ο άνθρωπος θα εγκαταλείψει τον πατέρα και τη μητέρα του. Είναι σαφές ότι εδώ δηλώνεται η έλξη των δύο φύλων που ξεπερνάει σε ένταση τις συγγενικές σχέσεις και θεσμοθετείται και καθαγιαάζεται το μυστήριο του γάμου ως αποτέλεσμα της αγαπητικής σχέσης των δύο φύλων.

9. Τέλος κατά το στ. 25 ο άνδρας και η γυναίκα ήταν γυμνοί και δε ντρέπονταν. Αυτό εκφράζει την αθωότητα, την ασφάλεια και την έλλειψη ενοχής του ανθρώπου, λόγω της ουσιαστικής σχέσης του με το Θεό και το συνάνθρωπο του.

11. Γιατί υπάρχει το κακό στον κόσμο;

Ο Θεός δημιούργησε τον κόσμο και τον άνθρωπο «καλά λίαν» (Γεν. 1, 31). Ωστόσο, παρατηρούμε από την καθημερινή μας ζωή ότι στον κόσμο υπάρχει το κακό. Από πού προέρχεται και τι συνέπειες έχει; Ποια η θέση του Θεού και ποια η ευθύνη του ανθρώπου;

Τι είναι κακό;

Όσον αφορά στη φύση και την προέλευση του κακού πρέπει να διευκρινίσουμε ότι το κακό δεν υπάρχει ως δημιούργημα και ο Θεός δεν ευθύνεται γι' αυτό. Υπάρχει ως διακοπή της σχέσης του κτιστού κόσμου με το Θεό, σχέση που είναι απαραίτητη για να παραμείνει ο κόσμος ζωντανός, αφού από μόνος του δεν έχει ζωή. Η διακοπή της σχέσης προέρχεται από τον άνθρωπο που ως «αυτεξούσιος» θέλησε να γίνει θεός χωρίς το Θεό. Έτσι επέλεξε τη διακοπή της σχέσης του με το Θεό που τον ζωοποιούσε και επιστρέφει στο μηδέν συμπαρασύροντας και την υπόλοιπη κτίση, αφού είναι ο ηγέτης της. Ο Θεός δε δημιουργεί το κακό, αλλά δίνει στον άνθρωπο τη δυνατότητα της επιλογής, αφού τον έχει δημιουργήσει με ελεύθερη βούληση (αυτεξούσιο) κι εκείνος επιλέγει να γίνει ίσος με το Θεό μέσω της ανυπακοής.

Προπατορικό αμάρτημα: αφετηρία του κακού

Σύμφωνα με τη διήγηση της Π. Διαθήκης (3ο κεφ. της Γένεσης), ο Θεός είχε προειδοποιήσει τον άνθρωπο ότι, αν φάει από τον καρπό του δένδρου της γνώσης του καλού και του κακού, θα πεθάνει. Η απαγορευτική αυτή εντολή είχε σκοπό να περιφρουρήσει και να ενισχύσει τη σχέση του ανθρώπου με το Θεό και όχι να του στερήσει τη γνώση. Ο Θεός έπλασε τον άνθρωπο ικανό να διακρίνει το καλό από το κακό και του έδωσε την ελευθερία επιλογής. Ο Θεός με την εντολή αυτή καλεί τον άνθρωπο να μην προχωρήσει σ' αυτήν τη γνώση, που θα ήταν γνώση του κακού, αλλά αντίθετα να προχωρήσει στη θέωση, να γίνει κατά χάριν θεός μέσα από τη σχέση του με το Θεό. Η ανυπακοή στην εντολή του Θεού ήταν η ουσία του κακού, ενώ η σχέση αγάπης μαζί Του θα ήταν ο μόνος τρόπος για να συνεχίσει να ζει σε κοινωνία με το Θεό.

Ωστόσο, στη σχέση του ανθρώπου με το Θεό παρεμβάλλεται μια άλλη πνευματική ύπαρξη, ένα κτίσμα, που εφευρίσκει το κακό, ο σατανάς, με τη μορφή φιδιού που διαβάλλει το Θεό, λέγοντας ότι η απαγόρευση του απέβλεπε στο να μη διανοιχθούν οι οφθαλμοί τους και γίνουν οι άνθρωποι ως θεοί με τη γνώση του καλού και του κακού. Ο άνθρωπος επιλέγει τελικά να γίνει θεός με λάθος τρόπο, δηλαδή χωρίς τη μοναδική δυνατότητα που υπήρχε για τη θέωση: την ταπείνωση και την υπακοή στο Θεό και επομένως τη μετοχή στη χάρη του Θεού. Έτσι, όταν οι άνθρωποι πείθονται στα λόγια του πονηρού, γνωρίζουν πράγματι το κακό, αλλά την ίδια στιγμή συνειδητοποιούν ότι είναι γυμνοί, έχει εκλείψει η αθωότητα και ο ένας είναι εκτεθειμένος απέναντι στο βλέμμα του άλλου. Λίγο αργότερα κρύβονται και από το βλέμμα του Θεού που τους αναζητά. Οι άνθρωποι έγιναν «σαν θεοί», αλλά η «θεικότητά» τους είναι μια γυμνή «θεικότητα» που οδηγεί στο θάνατο και όχι στη θέωση, για την οποία είχαν δημιουργηθεί.

Συνέπειες του κακού

Η διήγηση της Π. Διαθήκης δε σταματά εκεί. Ο Θεός αναγγέλλει τις συνέπειες που θα έχει η εμφάνιση του κακού. Η ζωή στο εξής θα είναι δύσκολη χωρίς τη σχέση αγάπης με το Θεό. Στη γυναίκα η μητρότητα θα συνδεθεί με τον πόνο και θα εμφανιστεί η κυριαρχία και η εξάρτηση της από τον άντρα. Ο άντρας θα καταβάλλει μεγάλο σωματικό κόπο και με ιδρώτα θα λύνει τα βιοποριστικά του προβλήματα, ενώ και το περιβάλλον θα γίνει απειλητικό.

Τα παραπάνω είναι μικρό δείγμα των ευρύτερων συνεπειών του κακού, που δεν αφορά πλέον μόνο σε μια πτυχή της ζωής του ανθρώπου αλλά σε όλες και μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

1. Διακοπή της σχέσης με το Θεό (πνευματικός θάνατος και σωματικός)
2. Σύγκρουση του ανθρώπου με το συνάνθρωπο του (κοινωνικό κακό)
3. Διαστροφή των σχέσεων με το φυσικό περιβάλλον, που γίνεται εχθρικό.

Οι αλήθειες του κειμένου αυτού είναι διαχρονικές, αφού μέσα από την κληρονομική μετάδοση των συνεπειών του κακού (προπατορικό αμάρτημα) αυτό είναι πλέον πανανθρώπινο φαινόμενο. Πράγματι το κακό διαπερνά όλες τις δομές και «μολύνει» την ανθρώπινη κοινωνία με γνωστά αποτελέσματα: ανθρώπινες συνειδήσεις διαφθείρονται από κακές κοινωνικές συνθήκες (εκμετάλλευση, πόλεμοι, ανομία, διάλυση των κοινωνικών θεσμών ή άλλες φορές σωστές κοινωνικές δομές (οικογένεια, εκπαίδευση, νόμοι) αμαυρώνονται από διεφθαρμένα πρόσωπα.

Ο Θεός και το κακό

Μέχρι εδώ έγινε σαφές ότι ο Θεός δεν είναι υπεύθυνος για το κακό. Γιατί όμως δεν το εμποδίζει; Η σχέση Θεού και κτίσης χαρακτηρίζεται από την ελευθερία, επειδή ο Θεός είναι ελεύθερος και σέβεται την ελευθερία των δημιουργημάτων του. Συνεπώς, αν ο Θεός εμποδίζε τη δυνατότητα επιλογής των ελεύθερων κτισμάτων Του (ακόμη και το να επιλέξουν το κακό), θα ήταν σαν να αρνούνταν τον εαυτό Του. Ωστόσο, δεν αφήνει το δημιούργημά του αβοήθητο. Ο άνθρωπος ως «μολυσμένος» από το κακό αδυνατεί να θεραπευτεί με τις δικές του δυνάμεις, ενώ ταυτόχρονα ζητά βοήθεια από ψεύτικους θεούς που κατασκευάζει στη θέση του αληθινού. Έτσι ο Θεός επιλέγει να βοηθήσει τον κόσμο μέσω του Υιού Του. Με την ενανθρώπιση του Υιού και Λόγου του Θεού καταπολεμείται ο θάνατος, συντρίβεται το κακό και δημιουργείται ένας νέος «καινός» άνθρωπος, που δεν κυριαρχείται από το θάνατο, δίνοντας στον άνθρωπο τη δυνατότητα να πολεμήσει εκείνος πλέον το κακό. Η Ανάσταση του Χριστού είναι το πρώτο γεγονός του ερχομού της Βασιλείας του Θεού. στην οποία το κακό και η βασική του συνέπεια, ο θάνατος, δε θα υπάρχουν πια.

Η ευθύνη του ανθρώπου

Στη διήγηση για το προπατορικό αμάρτημα δίνονται ελάχιστες πληροφορίες για τον «εφευρέτη του κακού» διάβολο, που εισηγήθηκε στον άνθρωπο την παρακοή. Είναι φανερό ότι η έμφαση δίνεται στην ευθύνη και το ρόλο του ανθρώπου. Επίσης, το γεγονός ότι ο άνθρωπος αισθάνεται γυμνός, ενώ ο Θεός τον ρωτά «ποιος σου είπε ότι είσαι γυμνός;» (Γεν. 3, 11), δείχνει ότι ο άνθρωπος μόνος του κόβει τις γέφυρες επικοινωνίας, ενώ ο Θεός παραμένει πάντα με το ίδιο ενδιαφέρον για τον άνθρωπο. Είναι, λοιπόν, ιδιαίτερη η ευθύνη του ανθρώπου για την εμφάνιση του κακού. Την ίδια ευθύνη φέρει ο άνθρωπος και για την καταπολέμησή του.

Εφόσον με την ανάσταση του Χριστού «ο θάνατος δεν κυριεύει πια», είναι ευθύνη του ανθρώπου να συνδεθεί μ' Εκείνον, να φέρει τις συνέπειες της Ανάστασης σε όλες τις πτυχές της καθημερινότητας και να νικήσει κι ο ίδιος μαζί με το Χριστό το κακό. Αυτό γίνεται όταν συμμετάσχει στο θάνατο και την ανάσταση του Χριστού στο Βάπτισμα και τη θεία Ευχαριστία και ταυτόχρονα:

- καταπολεμεί τα πάθη που τον υποδουλώνουν
- αλλάζει τις άδικες κοινωνικές δομές
- αγαπά και θυσιάζεται για τους συνανθρώπους του
- επανασυνδέεται σωστά με το φυσικό περιβάλλον.